
TURBUCZ PÉTER

MISKOLC A „NAGY HÁBORÚ” ELSŐ HETEIBEN

Bevezetés

Ahhoz, hogy százegy év távlatából megérthessük miként voltak képesek az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai éveken keresztül kitartani, és a háborút messze az ország határaitól befejezni, nem elég pusztán a hadi események ismerete. A hátszág, egész pontosan a vidéki városok mindennapjai és a helyi polgárság életét befolyásoló közigazgatás és propaganda vizsgálata ugyanis már a kezdetektől éppen annyira fontos szerepet játszik ebben a kérdésben. Attól, hogy Miskolc I. világháború alatti hétköznapijai és a helyi propaganda működése teljes mértékben rekonstruálható legyen, a források feldolgozatlan-sága következtében a kutatás még messze áll. Ehhez első lépésben elengedhetetlen a *politikai és hadi események hátszági leképeződéseinek* vizsgálata, vagyis azon legfontosabb területek összegyűjtése és bemutatása, amelyek Miskolc polgárainak háború alatti életét a leginkább befolyásolták, és amelyek a morál fenntartása szempontjából is elengedhetetlen tényezőnek számítottak; e legfontosabb területek többek között a városi és a vármegyei törvényhatósági bizottságok, a kultúra, a hadsegélyezés és az egészségügy voltak.

Az „augusztusi láz”-tól a falevelek hullásáig

A háborúra való készülődés jegyében júliustól a cs. és kir. VI. hadtest (részei: a cs. és kir. I. Vilmos német császár és porosz király nevét viselő 34. számú gyalogezred, a Ferenc Ferdinánd főherceg nevét viselő 6. számú táborig tarackos ezred, a 6. számú nehéztüzér osztály, a 17. számú táborig ágyúezred, a 6. számú lovas tüzérosztály) egyes alakulatai folyamatosan gyakorlatoztak Miskolc 30–50 km-es térségében.¹ Ez a városban állomásozó katonai alakulatok (m. kir. 10. honvéd gyalogezred, cs. és kir. 34. közös gyalogezred részei, cs. és kir. 65. közös gyalogezred részei, cs. és kir. 15. közös huszárezred részei, 6. számú lovas tüzér-osztály) közül a 6-osokat, a 34-eseket és a 15-ösöket érintette. Az ő mozgásukat leszámítva viszont napokig látszólag nyoma sem volt a háborús hangulatnak, amit az is jelez, hogy a helyi sajtó a legfontosabb eseménynek az Avason való temetkezés július 25-ei betiltását,² illetve a választásra jogosultak több napig elhúzódó összeírását tekintette.³

1 Miskolczi Napló, 1914. július 25. 2.; A Hadgyakorlatok Egert, Mezőkövesdet, Miskolcot és Megyasót érintették.

2 Miskolci Napló 1914. július 26. 4.; Az avasi temetkezés megszüntetését a zsúfoltság és kegyeleti okok (a temető mellett egyre több pince és kocsmá nyílt) tették szükségessé.

3 E szerint 7021 választásra jogosult személy élt a városban.

A hadi idők közeledtét az újságok tudósításai mellett július 26–28-a között az első behívók kézbesítése és a népfölkelők behívása jelentette, amelyet más városokhoz hasonlóan Miskolcon is üdvözölt a lakosság.⁴ A Szerbiának küldött ultimátum híre és a behívók kézhezvétele felborította a mindennapok rutinját. Július 25-e késő délutánjától a tömeg ellepte a belvárosi utcákat és kávéházakat. Mindenki énekelt (a Császári indulót, a Rákóczi-indulót, a Himnuszt, a Prinz Eugen Marschot stb.) és a közelgő háborút követelte. A fokozott közhangulat fenntartása Miskolcon kezdetben a helyi napilapok különszámait, illetve a röplapozók kizárólagos érdemének tekinthető.

A spontán megnyilatkozások napjai vagy más szavakkal az augusztusi láz időszaka⁵ még hetekig uralta a város mindennapjait. Nem volt fontos a vasúton bevezetett katonai menetrend – amivel polgári utasforgalom egy időre teljesen megbénult⁶ –, miként az sem, hogy napokig nem lehetett telefonálni, vagy hovatovább az, hogy a hónap végétől már az újságellátás is akadozott – azokban az „emelkedett órák”-ban ezek mind-mind mellékes körülménynek, amolyan ideiglenes kellemetlenségnek számítottak.⁷ Július 28-ától az ünneplés mind szervezettebb méreteket öltött; aznap este az egybeverődött több száz fős tömeg a Rudolf-laktanyához vonult, ahol a hadsereget ünnepelte, majd Wodianszky Frigyes altábornagy hadosztályparancsnok lakásához érve katonazenekart kért és kapott, így az elkövetkező napokban a fáklyás felvonulásokat már zenésző kísérte.

Az ünneplések középpontjában országszerte mindenütt a katonaság állt,⁸ amit például július 28-án báró Apor Samu vezérőrnagy, a miskolci helyőrség parancsnokának esete is bizonyít. Miután híre ment, hogy Aport a király dandárparancsnokká nevezte ki és a frontra vezényelte, a város nagyszabású ünnepség keretében búcsúztatta el előbb a Koronában, majd három nappal később elutasításakor a Tiszai pályaudvaron is.⁹

Az eufórikus hangulat természetesen a város elöljáróit is magával ragadta, akik az adott körülmények között meg sem próbáltak higgadtak maradni. Július

4 *Bihari Péter*: 1914 – A nagy háború száz éve. Személyes történetek. Bp. 2018. 149–150.; *Szoleczky Emese*: Háborús hátország – 1914. In: Egy évezred viharaiban meg nem rendült töretlen hűség. Székesfehérvár, Magyarország és a Nagy Háború. Szerk. Szakály Sándor. Bp. 2015. 45–46.

5 A kifejezésről lásd *Jeffrey Verhey*: The Spirit of 1914. Militarism, Myth and Mobilization in Germany, Cambridge, 2000. 72–114.

6 A város augusztus–szeptember hónapokban szinte teljesen el volt zárva a fővárostól, ahová vasúton csak tizenkét óra menetidővel lehetett eljutni. Október 15-re ez az idő a felére csökkent, mert a járatokat Füleknek irányították.

7 *Szoleczky E.*: Háborús hátország... i. m. 43–44.; A kormány első háborús rendeleteit lásd *Molnár Zoltán*: Mindennapi sorsok – A háborús hátország megpróbáltatásai. In: Egy évezred viharaiban meg nem rendült töretlen hűség. Székesfehérvár, Magyarország és a Nagy Háború. Szerk. Szakály Sándor. Bp. 2015. 210–211.

8 *Relle Pál*: Katonáink a háborúban. Bp. 1915. 6–11. vö. *Bihari P.*: 1914... i. m. 150–151.

9 Miskolczi Napló, 1914. július 30. 4.; uo. 1914. július 31. 3–4.; uo. 1914. augusztus 1. 2–3.; Pesti Hirlap, 1914. augusztus 2. 7.

29-én délután 3 órakor Tarnay Gyula, Miskolc város és Borsod vármegye főispánja nagy hatású háborús beszédet tartott a törvényhatósági bizottság rendkívüli közgyűlésén, amely a hosszas taps után meghallgatta és egyhangúan elfogadta a kormány háborús szövegét, amivel a városvezetés ünnepélyesen kinyilatkoztatta egyetértését. A törvényhatóság ezt követően táviratilag értesítette Ferenc Józsefet hódolatáról és hűségéről.¹⁰ A folytatásban a közgyűlés előrelátóan hozzájárult Nagy Ferenc polgármester azon határozati javaslatához, hogy a városnak gondoskodni kell a hadba vonultak hozzátartozóiról.¹¹ Ez az intézkedés a legelsőik között volt a magyar városok hasonló kezdeményezései között.¹² A javaslat elfogadását követően Tarnay „lelkésítő záró szava”-i zárták a harmincperces ülést, amivel Miskolcon hivatalosan is megkezdődtek a hadi idők.¹³

Július 31-én az általános mozgósítás híre csak tovább fokozta a hangulatot. Az említett információ délután 5 óra tájban érkezett a *Miskolczi Napló*hoz, amelynek szerkesztője ezután a vármegyeházára sietett megerősítésért, ahol éppen értekezlet zajlott a város élelmezéséről. A főispán az újságírótól értesülve a fejleményekről, azonnal a kerületi katonai parancsnokságra telefonált a tájékoztatás hitelessége felől érdeklődve, majd megerősítette a hírt, amely ezután futótűzként terjedt.¹⁴ Este 7 órára többezres tömeg zúdult az utcára Szerbia megbüntetését követelve. A katonazenekar vezette tüntetők 8 órakor a vármegyeháza elé érve a főispán nevét skandálták, aki pár perc múlva az erkélyre lépett és szöveget intézett az egybegyűltekhez. Beszédében a trónörökös-gyilkosság megtorlására buzdított, valamint örömét fejezte ki afelett is, hogy végre a magyar katona revansot vehet az oroszoktól, aki egykoron eltiporta a nemzet szabadságharcát.¹⁵ Nem sokkal a főispán beszéde után néhány méterrel odébb, a városháza erkélyén Nagy Ferenc polgármester jelent meg, aki ugyancsak buzdítani kívánta a sokadalmat. Az ő szónoklata szintén az 1848-as párhuzamra épült. Kijelentette, hogy a rácok ismét alattomos módon Magyarországra törtek, mint annak idején, amikor „legyilkolták asszonyainkat s gyermekeinket”, utána megfutottak. – Amint a polgármester sugallta, ismét csak a futás lesz a jussuk. Az oroszokra áttérve Nagy úgyszintén kijelentette, hogy elérkezett

10 Az uralkodó – a kabinetirodán keresztül – augusztus 2-án válaszolt Nagy Ferencnek, ugyancsak táviratban.; A válasz szövegét lásd *Miskolczi Napló*, 1914. augusztus 2. 1.

11 Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BAZML), IV. 1903/a. 6. köt. Miskolc Város Törvényhatósági Bizottságának iratai. 260–263. kgy./1914. (a továbbiakban rövidítve)

12 Vö. *Hanvai Sándor*: Budapest háborús jótékonyága. Különlenyomat. Bp. 1915. 2–9.; A segélyezés egyszerűsítése érdekében augusztus első napjaiban Nagy megszervezte a Népsegítő Irodát, ami augusztus 8-ig 160 rászorulóval segített. *Városok Lapja*, 1914. augusztus 8. 412.

13 A közgyűlés menetéről a bővebb leírást lásd *Miskolczi Napló*, 1914. július 31. 1–2.

14 *Miskolczi Napló*, 1914. augusztus 2. 3.

15 Uo.; Az 1848-as párhuzam nemcsak a politikusok, de az értelmiségi hadi beszédekben is időről-időre visszaköszönt a háború folyamán. Például lásd *Lenhossék Mihály*: A háború és az egyetem. In: *Háborús előadások a Budapesti Kir. M. Tudomány-Egyetemen*. Bp. 1915. 5–6.

a bosszú órája. Idézve szavaiból: „Véres zászlóval megyünk a harcba és a zászlón a legyilkolt trónörökösünk, Ferenc Ferdinánd és neje Zsófia hercegnő arcképe van.”¹⁶ Az uszító hangvétellű szónoklatot hatalmas siker fogadta, és a tömeg csak az őket kísérő katonazenekar indulójára hagyta el a Városház teret és haladt a Pannónia szálló felé. Itt elénekelték a Himnusz, majd a tünetések az estébe nyúlóan ért véget. Eközben a tömeggel tartó huszártisztek sokadmagukkal betértek a Pannóniába, ahol hajnalig ünnepelték a háború kirobbanását. Az ünneplést a hadsereget dicsérő beszédek szakították csak időnként félbe, így mások között Bottlik József vármegyei főjegyzője, amit igen nagy örömmel fogadtak a résztvevők.¹⁷

A saját hibáján okulva a városvezetők közül elsőként Tarnay főispán ismerte föl az információ véleményformáló erejét, és rögvest összeköttetést alakított ki Svetozar Borojevićsel, az egykori kassai hadtestparancsnokkal, akitől azután mindig pontos híreket szerzett a háború állásáról.

Augusztus 1-én a vármegyei közgyűlés is hasonló hangulatban ülésezett, mint korábban a városi törvényhatóság. A főispán ezúttal is hangzatos beszéddel tisztelt meg a háború előtt, s heves kirohanásokat intézett „a fizetett bérenc” kis Szerbia és az „északi zsarnok” Oroszország ellen. A szónoklat befejeztével a folytatásban Bottlik József felolvasta a királyi manifesztumot és a kormány szövegét, valamint hivatalosan bejelentette a mozgósítást. A bejelentések végzetével Miklós Ödön nyugalmazott államtitkár osztotta meg lelkesítő gondolatait a jelenlévőkkel, majd az „életünket és vérünket” jelszó nevében határozati javaslatot tett arra vonatkozóan, hogy Borsod vármegye törvényhatósági bizottsága a mozgósítás alkalmából hódolatáról táviratban is értesítse Őfelségét. A javaslat elfogadása után itt is a hadsegélyezés megszervezése volt a következő napirendi pont, végezetül a közgyűlés lezárásaként Tarnay Gyula egy imádságot mondott a királyért és hazáért, amit a jelenlévők hosszan tartó zajos tapssal üdvözöltek.¹⁸

Július végétől a fokozott érzelmi állapot az egyházi előjárókon szintén úrrá lett. Közülük elsőként Szmrecsányi Lajos egri érsek pásztorlevelében kérte az egyházmegye papságát, hogy imádkozzanak a magyar fegyverek diadaláért.¹⁹ A katolikus klérus háborúpárti megnyilatkozásait a reformátusoké követte augusztusban. Tüdős István, a tiszántúli református egyházkerület püspöke külön felhívást intézett híveihez, buzdítva őket kötelességük teljesítésére.²⁰ Geduly Henrik, a tiszai evangélikus egyházkerület püspöke pedig augusztus

16 Miskolczi Napló, 1914. augusztus 2. 3.

17 Uo.; A helyi háborús lelkesedés részletes bemutatását lásd *Somorjay Lehel: Miskolc az I. világháború éveiben*. In: Miskolc története IV/1. 1848–1918-ig. Szerk. Veres László, Miskolc, 2003. 181–183.

18 MNL BAZML IV. 803/a. 44. köt. Borsod Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. 469–478. kgy./1914. (a továbbiakban rövidítve); Miskolczi Napló, 1914. augusztus 2. 4–5.; Miskolczi Estilap, 1914. augusztus 2. 2–3.

19 Miskolczi Napló, 1914. július 31. 1.; A katolikus egyházi vezetők háborús lelkesedéséhez lásd még: *Csernoch János: Egyház és háború*. Bp. 1915.

20 Miskolczi Napló, 1914. augusztus 9. 3.

14-én kiadott egy lelkesítő körlevelet. Pár nappal utóbb, 22-én a minoriták könyörgő szentmisét tartottak a hadba vonult katonáért.

Augusztus 8–26-a között a miskolci laktanyák lassan kiüresedtek, a hadba vonulók helyére az ősz folyamán már csak a sebesültek érkeztek. Közben a hónap közepére a mindennapos tüntetések lassan a közrend nyugalmit is sértették, ezért Rimóczy József rendőrőfkapitány megtiltotta az utcára vonulást. Ennek ellenére az augusztus 18-án megrendezett katonanap estébe nyúló rendezvényei nagy sikert arattak. A háborús lelkesedést és a közhangulat nyugalmit jelzi, hogy a Felső-Magyarországra augusztus végén kihirdetett statárium a vármegyére és Miskolcra nem vonatkozott. Mi több, a Tiszai pályaudvarról a 26-i katonai szerelvény is nagy ünnepségek között távozott.

Vasúti csomópontja miatt Miskolc már a háború első napjaitól amolyan „átutazó” és „elosztó” város lett, és mivel fontos volt a frontra indulókkal való jó kapcsolat kialakítása, ezért augusztus 18-tól a városban rendszeressé válik az átutazó katonák vendéglátása. Az ekképp is fenntartott általános háborúpárti hangulaton az első sebesültek megjelenése sem változtatott.

Az első sebesültszállító szerelvény augusztus 28-án reggel 5 órakor érkezett meg Sátoraljaújhely felől Miskolcra, 450 orvosi ellátásra és ápolásra szoruló katonával.²¹ Őket előbb a Tiszai pályaudvaron fogadták, és csak ezután vagonírozhattak ki, immár a Gömöri pályaudvaron. Az érdeklődés ekkor még felhőtlen; a pályaudvaron százak lebzseltek remélve, hogy hallhatnak valamilyen érdekes történetet a katonáktól, amiért aztán szeszes itallal fizettek bőkezűen. Az elkövetkező napokban éppen ezért már Tarnay nyilvánosan kérte, hogy a város lakossága ne akadályozza a munkát, hovatovább ezzel egy időben belügyminiszteri rendeletben hívták fel a miskolciak figyelmét, hogy nem ajándékozhatnak szeszes italokat sem a hadba indulóknak, sem a visszatért sebesülteknek.

Augusztus 25-én Tarnay és Nagy támogatásával elindították a „Zászlót a hadseregnek” elnevezésű helyi mozgalmat, amely komoly érdeklődésre talált. Október végén a harmadik nagy katonaoszlop már ezekkel a helyben készített zászlókkal indult a harctérre. Ezzel a kezdeményezéssel majdnem párhuzamosan elkezdődött a hőskultusz kiépítése, amely Réta Kálmán plébános hősi sírhelyek kialakítására vonatkozó indítványában egy hónappal utóbb, szeptember 30-án alakot is öltött.

A város életében a következő fontos esemény november 7-én, a vármegyei törvényhatóság összehívása volt.²² A törvényhatósági bizottság először ült össze a háború kitörése óta, így az eseménynek kiemelt figyelmet szenteltek úgy Miskolcon, mint a régióban.

Az ülésen elnöklő Tarnay Gyula főispán délelőtt 9 órakor kezdődő megnyitóbeszédében, miután elővezette, hogy a háború szükségszerű és elkerülhetetlen volt, felsorolta, mit tett a vármegye a hadsegélyezés, s általában a háború

21 A sebesültek érkezéséről ekkor mindkét helyi napilap hosszasan beszámolt. Miskolczi Estilap, 1914/196. 08. 29. 1–2. és Miskolczi Napló, 1914/197. 08. 29. 1–2.

22 MNL BAZML IV. 803/a.479–671. kgy./1914.; Miskolczi Napló, 1914. november 8. 3.; Miskolczi Estilap, 1914. november 8. 1–2.

érdekében. A számadatok szerint a vármegye 56157 K-t gyűjtött a hadba vonultak hozzátartozóinak, létrehozott és felszerelt 9 hadikórházat (hozzávetőleg száz-ezer K értékben), valamint 6000 db hósapkát küldött a frontra.²³ A viharos taps és éljenzés végeztével a következő felszólaló, Kiss László mezőkövesdi plébános, a főispán munkáját élte,²⁴ majd rátértek a hosszú napirendre, aminek keretében felolvasták a vármegyéről bevonult tisztviselők névsorát. A több mint 3 órás ülésen ezt követően minden a megyét érintő kérdést gyorsan megtárgyaltak.

A megyei közgyűlést november 12-én a városi követte.²⁵ Hasonlóan a vármegyei közgyűléshez, először most is az elnök, Tarnay Gyula főispán tartott egy háborús szónoklatot.²⁶ Beszéde ismét a háború fátumszerűségének hangsúlyozásával kezdődött, majd a távollévőkről történő megemlékezés után a kitartásra és a győzelemre való buzdítással zárult. Az éljenzést követően hivatalosan (is) bemutatták a bizottság számára a királynak küldött távirat válaszát, amit Nagy Ferenc polgármester jelentése követett.²⁷ A polgármester beszédében megemlékezett arról a 104 városi és vármegyei tisztviselőről, akiket elszólított a katonai szolgálat, majd sorra vette azokat az ügyeket, amiket a városvezetésnek meg kellett oldania a háború kitörése óta. Jelentéséből világosan kiderül, hogy a legnagyobb gond a közbiztonság tekintetében mutatkozott, ugyanis augusztus első felében mindösszesen három (!) rendőr maradt a városban, akiket nem vonultattak be. Helyettesítésükre előbb katonák, utóbb ötven népfőlkelő lett beosztva, akiknek az ellátásáról és fizetéséről a városnak kellett gondoskodnia. (Végül a megoldást a helyi polgárőrség felállítását jelentette.) A „szociális és humánus tevékenység” tekintetében a város szintén komoly intézkedéseket tett, aminek eredményeképp augusztus 9-e és 29-e között a vagyontalan behívottak hozzátartozói közül Miskolc 947 polgárán segített, valamint 17000 K-t gyűjtött össze. Ezt követően ismertette a hadsegélyezési akciók központosítása érdekében tett erőfeszítéseket, valamint a közéletmezés terén elért országosan is példaértékű eredményeket (ez tulajdonképp a piacok árainak folyamatos ellenőrzését, valamint az árak fixálását jelentette). A közegészségügyi intézkedések (a vagyontalanok letelepedésének megtiltása)²⁸ és a városi adminisztráció egyszerűsítése további eredményként lett feltüntetve. Expozéja végéhez érve a polgármester az elhunytakról emlékezett meg. A jelentés végén ismét Tarnay ragadta magához a szót, s Nagy Ferencet, illetve a város tisztikarát és lakosságát dicsérte a nehéz időkben tanúsított helytállásukért, illetőleg az elért sikerekért. Beszédében külön szólt két főorvos, dr. Szabó Ármin és dr. Pfliegler Imre hazafias áldozatvállalásáról, amit

23 MNL BAZML IV. 803/a. 481. kgy./1914.

24 MNL BAZML IV. 803/a. 482. kgy./1914.

25 MNL BAZML IV. 1903/a. 264–276. kgy./1914.; Miskolczi Napló, 1914. november 14. 1–2.; Miskolczi Estilap, 1914. november 14. 2–3.

26 MNL BAZML IV. 1903/a. 264. kgy./1914.

27 MNL BAZML IV. 1903/a. 266. kgy./1914.

28 A propaganda szerint, persze akit csak lehetett Miskolc befogadott. Miskolczi Napló, 1914. szeptember 25. 1–2.

heteken keresztül a kolerás betegek gyógyításáért vállaltak. A beszédet követő polgármesteri köszönet után Zábrátzky József esperes dicsérte a főispán működését, amely konszolidált állapotokat teremtett a városban. Mindezen előzmények után tárgyalták le a napirendet, aminek minden pontja a gazdasági organizációról szólt, majd a főispán felolvasta Tisza hozzá intézett táviratát, amelyben a miniszterelnök a galíciai harcok állásáról tájékoztatta barátját.²⁹

A hónap további részében Miskolc 10000000 K hadikölcsönt jegyzett, aminek nagy hírverést csaptak.

A helyi sajtó mozgósítása és háborús szerepe

A háborús hangulat generálásáért majd fenntartásáért vidéken legfőképp a sajtó volt felelős.³⁰ E megállapítás alól Miskolc sem képezett kivételt, ahol a Huberth János főszerkesztő irányította *Miskolczi Napló* és a Sassy Csaba szerkesztésében megjelenő *Miskolczi Estilap* számított a véleményformálás legfőbb közegének akkoriban. Az országos hírlapokat, így például a *Budapesti Hírlapot* szemlélve azt hihetnénk, hogy a helyi sajtótermékek is nagyobb példányszámban jelentek meg augusztustól. Ennek Miskolcon épp’ az ellenkezője történt.

A háború következtében beálló papírhány és általában az ellátás szinte azonnal érezhető akadozása a vidéki lapoknál kezdett először mutatkozni. Ennek hatására a legfontosabb, vármegyeszerte kapható *Miskolczi Napló* – amely közvetlenül a háború előtt még 10–15 oldal terjedelemben jelent meg és az ünnepi számai akár a 25–30 oldalt is elérték – terjedelme átlag 4–8 oldalra esett vissza. Természetesen a terjedelem csökkenése az újságírók frontszolgálatával úgyszintén magyarázható lenne, azonban ebben az esetben nem erről volt szó. A Napló már 31-én felhívta olvasói figyelmét az ellátási nehézségek okán beálló „ideiglenes” csökkenésre. Ennek ellenére a lap hozzávetőleg július 28-a és szeptember 15-e között maradéktalanul megvalósította a háborús átállást, miközben továbbra is a helyi hírek abszolút hiteles forrásaként funkcionált.

Július 26-tól a címlapon megjelentek az egyoldalas szalagcímek és a rövid, pár mondatos összefoglalók. Ugyanekkortól néhány napig itt is elterjedtek az országszerte népszerű, egyoldalas rendkívüli kiadások, amelyek a képviselőház üléseiről tudósítottak politikai kommentárral kiegészítve, jelezték és magyarázták a fontosabb eseményeket (pl. ultimátum), vagy egyszerűen csak a miniszterelnöki sajtóiroda táviratait közölték.

29 Miskolcon közismert volt Tarnay jó kapcsolata Tiszával, olyannyira hogy a mártír miniszterelnök portréja 1923-as leleplezése alkalmából egy *Emlékbeszéddel* is tisztelt emlékének. A beszédet lásd *Dr. Tarnay Gyula: Emlékbeszéd gróf Tisza István arcképének leleplezése alkalmából*. Miskolcz, 1923.

30 Jellegzetesen más véleményt fogalmaz meg Szabó Dániel, aki árnyalja a sajtó véleményformáló szerepét. *Szabó Dániel: A magyarországi sajtó a háború kitörésekor*. In: PROPAGANDA – politika, hétköznapi és magas kultúra, művészet és média a Nagy Háborúban. Szerk. ifj. Bertényi Iván et al. Bp. 2016. 247–256.

A felkészült és tapasztalt tollforgatók jóvoltából a lap vezércikk rovata nem halt el teljesen, bár a drasztikus visszaesés jól érzékelhető. A kifejezetten propaganda indíttatású tudósítások és önálló cikkek július 28-tól kezdve sokáig rendszertelen időközönként jelentek meg. Az egyik első ilyen írás Füstös Pál *Szarajevói kavics* című flekkje volt, ezt augusztus 4-én Fehér Ödön *Népek csatája* című vezércikke követte, amely óriási lelkesedésre talált. Ettől nagyobb hatást csak Gálffy Ignác,³¹ a Borsod-Miskolczi Múzeum és Közművelődési Egyesület és a helyi katolikus főgimnázium igazgatójának *Fénysugarak* című vezércikkei (aug. 9., 12., 13., 19., 22.) értek el az első napokban. Egyébiránt a legtöbb vezércikket 1914-ben Gálffy Ignác mellett Láng Lajos és Szávay Gyula publikálták. A háborús láz időszaka legmaradandóbb alkotása is Láng Lajos *Királyunkért* című, augusztus 18-án megjelent vezércikke lett. A hadi idők első heteiben a Naplóba még Wittich Andor, Sugár Ignác, Lengyel Gyula, Benke Tibor, Ujlaky Vilma és Lippay Zoltán jegyezték írásaikat. Azonban hiába az impozáns névsor, az első „háborús tárcacikk”-re mégis egész szeptember 20-ig kellett várniuk az olvasóknak. Az említett tárcsa *A csikós* címmel jelent meg Lengyel Gyula tollából. Az újságírók és helyi értelmiségiek mellett a politikai vezetők közül Tarnay Gyula és Nagy Ferenc is rendszeresen kivették részüket a lapban való publikálásból, amivel hozzájárultak a háborús szolgálatba szegődött Napló politikai irányvonalának megfelelő működtetéséhez és a városi polgárság mobilizálásához. Emez tevékenységüket a háború első heteiben olyan yira tökéletesre fejlesztették, hogy idővel egy-egy téma kapcsán az országos lapok is őket állították követendő példának az nemzet elé.³² Mi több, tevékenységüknek köszönhetően Miskolc 1914-ben az országos politika fókuszába került.³³

A cikkek mellett július 30-tól a hírlap tartalmának vissza-visszatérő elemévé válnak a hazafias és háborús témájú költemények. Július–augusztus hónapból ezek a következők voltak: László Sándor: *Odalent* (júl. 30.); *A mi falunk* (aug. 9.); Falus Ferenc: *Üzenet* (aug. 2.); Fazekas József: *Közeleg az ősz* (aug. 15.); Klein Ármin: *Kémek a Tátrában* (aug. 23.); Sassy Csaba: *Magyarok királya* (aug. 27.); László Sándor: *Keskeny levél* (aug. 29.).

A cikkek és költemények megjelentetésén túl a *Miskolczi Napló* saját riportokat és tudósításokat is készített. Ekképp örököltettek meg például Fazekas Miklós visszaemlékezései (júl. 30.), aki a hadüzenet pillanatában Belgrádban tartózkodott, vagy másik példaként ide hozható a szeptember 15-i lapszámból a Vöröskereszt Egylet helyi szervezetei tevékenységéről készült alapos beszámoló is.

Érdemes még megemlíteni, hogy július 30-tól indult a szerkesztőség saját hadsegélyezési célú gyűjtése, amely már az első héten több száz koronát, az év végéig összesen 8597 K adományt eredményezett.

Augusztus 5-től megjelent a *Hivatalos távirat* rovat kifejezetten a Napló olvasói részére, valamint az *Ujdonság* és a *Legújabb* rovatok ugyancsak röviden hozni

31 Gálffy Ignác a meglehetősen ellentmondásos történelmi megítélésű, 1944-ben polgármesterré kinevezett Gálffy Imre apja volt.

32 Pl. Az Ujság, 1914. szeptember 15. 9.

33 Vö. Somorjay L.: Miskolc... i. m. 187–188.

kezdték a háború eseményeit, mígnem szeptemberben hivatalosan megindult – rendszerint a 3. oldalon – a *Délelőtti távirataink és/vagy a Délutáni távirataink* rovat. Ezen túlmenően mind gyakrabban közölték levelezőik hazafias cikkeit, így például augusztusban Karátsony Margitnak a *Mennek a katonák* című írását.

A Napló szerkesztősége a front relatív közelségét kihasználva hamar kijuttatta a lapot az első vonalba,³⁴ így a háziezredek katonái közvetlenül értesülhettek az otthoni eseményekről. Az első valódi problémát nem is ennek megoldása, hanem a fővárosból és nyugatról érkező hírek időben történő feldolgozása és megjelentetése okozta. Augusztus 7-től ugyanis az országos újságellátás akadózni kezdett, ezért a lap csak bizonytalan hírekre tudott támaszkodni. A hadi menetrend folytán Miskolc heteken keresztül csak egy nappal később kaphatta meg az aktuális lapokat, míg korábban az aznapi újság már 11 órakor megvásárolható volt a városban.

A szerkesztőség végül akképpen hidalta át ezt az akadályt, hogy este hat órára tette át megjelenését, valamint hozzáfogtak egy saját hírszolgálat kiépítéséhez, amely augusztus 13-án már működött. A hírszolgálat ezután nemcsak fogadott, de továbbított is hadi híreket, így rövid időn belül az egyik legfontosabb hírszolgáltatóvá vált a régióban. Úgyszintén az ő érdemüknek számított, hogy a háború híreit falragaszokon szintén olvashatták a helyiek. A hírszolgálat emellett augusztus közepétől saját haditudósításokkal is szolgált a lap olvasóinak.³⁵ E jelentősnek számító eredményekben oroszlánrésze volt a főispánnak és a polgármesternek, akik rendszeresen beszámoltak a frontvonalak helyzetéről vagy a miskolciakat érintő helyi ügyekről.

A *Miskolczi Napló*nak mindezek mellett voltak még egyéb hosszabb-rövidebb életű sorozatai is. Ezek közé sorolható például az augusztus 23-tól egy rövid ideig megjelenő *Háború Naptára*, amiben a hét fontosabb eseményei kerültek megemlézésre egy mondatban, vagy 27-től a hivatalos veszteségajstromok publikálása, hovatovább szeptember első napjaiban *A háború eseményei* táviratrovat a címdalonn. Ettől azonban népszerűbbnek és maradandónak bizonyult az augusztus 25-től induló miskolci katonatisztek üdvözlő táviratai, illetőleg az észrevételeik és leveleik közlése. Bár többféle formában, de ugyancsak a háború végéig működött a négy nappal később induló „miskolci hősök” sorozat, amelyben a hősi halált halt helybéli tisztek hőstetteit közölték. Augusztustól az újság mindinkább megtalálta a kapcsolatot a fronttal, ahonnét a 10-esek, a 34-esek és a 65-ösök egymásra licitálva igyekeztek hazaküldeni hőstetteik mind hosszabb lajstromát.³⁶ Ezek aztán tartalmuktól függően félhivatalos

34 Szeptember 26-tól nemcsak a lapot kapták meg a katonák, hanem a magáncsomagokat, közte fegyvereket is, amelyeket a hozzátartozók küldhettek a harctérre.

35 Első haditudósítását augusztus 14-én közölte a Miskolczi *Napló Beszélgetés a harctérre induló újságírókkal* címmel, amit Falus Ferenc készített a Tisza pályaudvaron. Miskolczi Napló, 1914. augusztus 14. 1–2.

36 A „vetélkedésből” 1915 végére – a bevonult Sassy Csabának köszönhetően – a 10-es honvédek kerültek ki győztesen. Sassy a háború alatt ugyanis rendszeresen küldte haza írásait, valamint a háború után is aktív krónikása maradt a 10-es honvédek

jelentésként, tudósításként, beszámolóként, esetleg levélként (például *Levelek a harcterről* sorozat)³⁷ jelentek meg.

Az eddigiekből jól látható, hogy a *Miskolczi Napló* szerkesztősége minden energiáját mozgósította a háború szolgálatába, ugyanakkor az is kiderülhetett, hogy a valódi, bensőséges és őszinte kapcsolatot szintén megtalálták a fronton harcoló helybéliekkel, akik egyfajta tábori újságként tekintettek a lapra.

A másik miskolci napilap, a *Miskolci Estilap*nak – ami az 1918-ban létrejött *Reggeli Hirlap* elődje – nem volt ekkora szerencséje. Bár szerkesztősége hasonló akadályokkal küszködött, mint a *Miskolczi Napló*, azonban a lap eleve kisebb példányszámban és terjedelemben jelent meg, ekképp a háború során mind jelentéktelenebbé vált. A papírhiány már augusztusban is átlag 2–4 oldalra csökkentette a terjedelmet az eredeti 8–10 oldalhoz képest, így a rövid híreken kívül kevés lehetősége maradt bármilyen propaganda kifejtésére.

A mozgósítás idején az Estilap is próbálkozott a kétoldalas különkiadásokkal, és bár vállalkozásuk jelentősen túlélte a Naplóét, a különszámok lényegében csak távirati híreket közöltek.³⁸ Továbbá, amíg a július végi lapszámok részletesen beszámoltak a helyi eseményekről, addig az augusztus elejétől megjelent kiadások már többnyire csak a kormány rendelkezéseit, felhívásait bocsátották közre, amelyek többnyire az egyéni szabadságjogok korlátozásával összefüggő intézkedéseket tartalmaztak, valamint a címlapon megjelenő – a *Miskolczi Naplónál* néhány nap után megszüntetett – *A világháború híreibe*n és a *Legújabb* rovatban mind hosszabban írtak az aktuális hadi eseményekről. A várossal kapcsolatos hírek ezzel egyidőben másodlagos helyre szorultak vissza, s többnyire a segélyezési akciók aktuális állását mutatták be, és/vagy Nagy Ferenc polgármester hirdetményeit, felhívásait közölték.

A vezércikk és általában az egyes újságírókhoz köthető flekkek egy időre teljesen eltűntek a lapból. A vezércikkek egy része a Magyar Távirati Irodától került átvételre. A költemények tekintetében sem volt biztatóbb a helyzet, hiszen kizárólag a szerkesztő, Sassy Csaba tette közzé verseit a lapban (*Előre* – júl. 31., *Nincs még veszve Magyarország* – aug. 1., *Lent a Duna mellett* – aug. 2.), ám ő is csak a mozgósítás napjaiban. További költemények publikálásra egész októberig kellett várnia az olvasóknak, amikor is Jakab Ödön *A rettegőkhez* című versét olvashatták, október 9-én. Ugyancsak szeptember–október hónapokban sikerült a saját harctéri tudósítások megszervezése és publikálásuk rendszeressé tétele, azonban a már említett terjedelmi okok miatt a lap nem versenyezhetett

hőstetteinek. Pl. lásd Hét ország frontján I–II. *Sassy Csaba* Háborús naplója 1915–18. Miskolc, 1930–1931.

37 A *Levelek a harcterről* sorozat leghíresebb közleménye Halmay Béla főjegyző levele volt *Przemysl*-ből, október 22-én. A közléseknek köszönhetően rendszeressé vált a levelezés az ott harcoló 10-es honvédek és a város között.; A Napló idealizált beszámolóit a Przemysl-környéki harcokról vö. *Szabó Elemér*: Hat háborús év reminiscentiái. Kassa, 1921. 8–44.

38 A lap megjelenése nem napokhoz, hanem hírekhez volt kötve, így előfordult, hogy egy nap két kiadásra is sor került.

a *Miskolczi Napló*val. Az Estilap legjelentősebb tudósításai között tartható számon az ifj. Andrassy Gyulával készített november 10-i interjú, amiben a politikus belpolitikai kérdésekről és a háborúról kérdezték.³⁹

A színház

A *Miskolczi Nemzeti Színház* a július végi napokban hazafias és szórakoztató darabokat játszott, legfőképp operetteket. A július 26-tól a színre vitt darabok: *Aranyeső*, *Nemtudomka*, *Katonadolog*, *Cigányprímás*, *Timár Liza*, *A mozikirály*, *Szibill*, *A kis király*, *Nagy kabaret*. Ugyanakkor Jókai művének színházi adaptációját, az Új földesurat már nem lehetett megtartani, mert a társulat tagjai közül Vidor Józsefet, Miskei Józsefet, Szappanos Dezsőt, Hamvay Jenőt és Bánó Imrét már az elsők között mozgósították.

A háborús hangulat a színházat július utolsó napján érte el. Aznap Rákosi Viktor és Malonyai Dezső híres színművét, *Az elnémult harangokat* játszotta a társulat, azonban a rosszul meghirdetett előadásra csak kevesen voltak kíváncsiak annak ellenére, hogy a jegybevételeinek 20%-át Palágyi Lajos, a társulat igazgatója a harctéri sebesültek megsegítésére ajánlotta fel. Végül augusztus 2-ától *A kis király* operettel zárult a színház működése és bizonytalan ideig a színelőadások szüneteltek Miskolcon. Ennek hatására a háborús hangulat kibontakoztatásában a helyi színtársulat egyáltalán nem vette ki részét.

A színház a vidéki városok között majdnem utolsóként – a rivális Kassán november 1-től már tartottak az előadások – november 5-én nyitotta meg ismét kapuit.⁴⁰ Az első megtekinthető darabok: *Mindnyájunknak el kell menni*, *János vitéz*, *Leányvásár*, *Cigányprímás*, *Dolovai nábob leánya*. Drámai darabbal mindössze csak egytel, a *Mihály pápa leányával* készült a társulat, amit november 10-én adtak elő először.

Talán említeni is szükségtelen, hogy a színház novemberi előadásait, a hosszú szünet után, nagy lelkesedés kísérte, azonban zenekar hiányában a darabok nem voltak teltházások. A szíinigazgató Tarnay bevonásával igyekezett megoldani a problémát. A főispán latba vetve kapcsolatait egész a miniszterelnökségig ment, mígnem kiharcolta, hogy a színház katonazenekart kapjon előadásaihoz. E mellett november elejétől a színtársulat egyre inkább összehangolta tevékenységét a *Miskolczi Napló*val, amely ezután mind részletesebb cikkekben foglalkozott az előadásokkal.

Hála a támogatásnak, az ősz végén sorakozni kezdtek az új darabok: *Náni* (nov. 12.), *Vörös ördögök* (nov. 13.), *Előre* (nov. 22.). Decemberben aztán a folyamat felgyorsult, amikor egymást követték a bemutatók: *Fehő Klári*, *Lilly*, *Kis király*,

39 Miskolczi Estilap, 1914. november 11. 2.; Andrassy korábban is nyilatkozott már a Miskolczi Naplóban a háború állásáról, mégpedig október 1-én, amikor a városba látogatott. Az említett nyilatkozatot lásd Miskolczi Napló, 1914. október 1. 1.; A politikus háborús nézeteihez lásd *Andrassy Gyula: A háború és a társadalom*. Bp. 1914.

40 Miskolczi Estilap, 1914. november 5. 2.

A csúnya ember, Tatárjárás, Bőregér; december 8-a után: Obsitos, Nebántsvirág, Csúnya ember, Ördög, Cigánybáró, Nagy dolog a háború. December második hetében még az Aranyember és a Napsugárkisasszony is színre került. December 22-től színre vitt darabok: Dolovai nábob leánya, A bőregér, Cigánybáró, Tatárjárás, Árendás zsidó, Aranyember, Mozikirály, Nebántsvirág, Sárgacsikó. Az év utolsó új darabja a Ferencz József azt üzente volt.

A Borsod-Miskolczi Közművelődési és Múzeum Egyesület tevékenysége

Megközelítőleg 34 ezer fős tagságával és szimpatizánsával 1914-ben a rendkívül agilis Balogh Bertalan vezette Borsod-Miskolczi Közművelődési Egyesület irányítja a régió teljes kulturális életét.⁴¹ Az egyesület a háború előtt saját irodaházzal, 4 telefonvonallal és 3 írógéppel rendelkezett. Az ország egyik legjobban szervezett egyesülete a háború alatt is megőrizte tekintélyét, amit az is bizonyít, hogy a vidéki kulturális szervezetek közül egyedül ők tudtak saját háborús előadaskötetet kiadni 1916-ban. A Szóval és tollal a hazáért című munkából viszont az is kiderül, hogy az egyesület milyen centrális pozíciót töltött be Miskolc, Borsod vármegye, illetve a régió kulturális életében a világháború előtt, és annak első éveiben egyaránt.

Ezért is lehet elsőre meglepő, hogy a háború elején a szervezet teljesen inaktív. Az ok ugyanakkor egyszerű: augusztus elején a férfiakból álló tagság jelentős része bevonult. A vezetőségből Nagy Ferenc egyesületi titkár és Láng Gyula könyvtáros mindjárt az általános mozgósításkor, Trillhaas Gyula főpénztárost pedig néhány hónappal később hívták hadba, míg Schmitt Gyula pénztárost megkétszereződött vasúti szolgálata akadályozta hivatalának továbbvitelében. Ennek eredményeképp lemondtak a hosszú ideje dédelgetett magyar irodalomtörténeti témájú előadásorozat szabadegyetemi megrendezéséről, az analfabéta-tanfolyamok, illetve a munkásgimnázium szervezéséről – mi több, a felosztatás eshetőségét is mérlegelték.

Az Augusztal-alap „aranyat – vasért” akciója, amelynek helyi szervezését egészében magukra vállalták, aztán hamar kimozdította az Egyesületet ebből a tetszhalott állapotból. A segítő akció keretében – amelyet a sajtóban és plakátokon is népszerűsítettek – az egyes arany- és ékszertárgyakat lehetett beváltani egyszerű vasgyűrűre a szervezet erre a célra kialakított irodájában.⁴² A gyűjtés sikere minden várakozást felülmúlt. Az eredmény: szeptember 15-től

41 Tevékenységükről lásd Vargáné Zalán Irén: A Borsod-Miskolczi Közművelődési és Múzeum egyesület kialakulása és fejlődése az első világháborúig. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 10. Szerk. Zádor Tibor, Miskolc, 1971. 169–205.; Az Egyesület elnökének a közművelődésről alkotott nézeteit lásd Balogh Bertalan: Magyar nemzeti közművelődés. Bp. 1905.

42 Kosztolányi Zoltán: Egyesületünk élete a háború alatt. In: Szóval s tollal a hazáért. A Miskolczi Közművelődési Egyesület munkássága a világháború alatt. Szerk. Uő., Miskolc, 1916. 236.

december 29-ig az iroda 7100 adományt vett át összesen 44704 K értékben, és 8190 db vasgyűrűt adott ki a rendelkezésére bocsátott 8690 db-ból.⁴³

Az „aranyat – vasért” mozgalom sikerén felbuzdulva magukra vállalták a „fémeket a hadseregnek” akció szervezését is; ennek eredményeként 10 nap alatt 26 métermázsa fémeket gyűjtöttek a hadseregnek.⁴⁴

A Közművelődési Egyesület az eddigi áldozatokon túl, novemberben minden vagyonát, vagyis 11900 K-t az első hadikölcsönbe fektette.

Az 1912 tavaszán alapított Lévy-pályadíjat 1914/15-re az orosz fronton szolgálatot teljesítő Weisz Andor, református főgimnáziumi tanuló *Katonák* háborús leíró versének ítelték oda.⁴⁵

Háború ide vagy oda, az Egyesület szeptember folyamán megpróbálkozott népszerű előadások megrendezésével, ám az előző évekhez hasonló sok száz fős hallgatóság helyett ezúttal megeszerte üres előadótermek fogadták rendezvényeiket.

A helyzet Miskolcon sem alakult sokkal jobban. Itt ugyan átlagosan 210–220 fő látogatta a háborús előadásokat, azonban a helyi sajtóhoz hasonlóan a városvezetés is érdektelennek mutatkozott ezek irányába. Emiatt az első, október 20-án tartott expozé követően, meglehetősen hosszú szünet után, csak december 13-tól rendezték meg a folytatást, immár budapesti mintákat⁴⁶ alapul véve.

Az első ciklusban 11 előadó 17 előadást tartott, az alábbi sorrendben: Balogh Bertalan: *Helyzetünk és a háború hírei* (okt. 20.); Szerényi Nándor: *Megélhetésünk* és Balogh Bertalan: *Helyzetünk és a háború hírei* (dec. 13.); Trócsányi Dezső: *A német társadalom* és Balogh Bertalan: *Helyzetünk és a háború hírei* (dec. 20.); Balogh Bertalan: *A vasút szerepe a háborúban* (dec. 27.); Szent-Gály Gyula: *A háború nótafája* (jan. 3.); Szerényi Nándor: *Szibéria* és Duray Kálmán: *A keleti kérdés* (jan. 10.); Ujlaky Vilma: *A nők hivatása a háborúban* és Koncs Sándor: *Győzünk, mert győznünk kell* (jan. 17.); Dombó László: *A magyar faj jelleme* (jan. 24.); Trócsányi Dezső: *A német társadalom* (jan. 31.); Alföldi Károly: *Oroszország fejlődése és törekvései* (febr. 7.); Kováts György: *A hírszolgálat a háborúban hajdan és most* (febr.21.); Hábor Gyula: *Petőfi és a világszabadság* és Trócsányi Dezső: *A háborús nemzetek faji jelleme* (márc. 7.).⁴⁷

43 Uo. 237–239.

44 Uo. 239.

45 Uo. 240.

46 A budapesti háborús előadások szervezéséről lásd *Vörösváry Ferenc*: Az előadások története és statisztikája. In: *Inter arma*. A Szabad Lyceum, az Erzsébet Népakadémia és az Országos Közegészségi Egyesület által 1914/15-ben Budapesten rendezett háborús tárgyú előadások gyűjteménye, s. a. r. *Uő.*, Bp. 1915. 242–253.; A téma szakirodalmá: *Turbucz Péter*: Háborús előadások szervezése Magyarországon 1914-ben. Történeti vázlat. *Jel-Kép* 5/1. 81–96.; *Balázs Eszter*: A magyar társadalom önmozgósítása az első világháború elején: a budapesti háborús előadássorozatok és a „háború kultúrái” In: *PROPAGANDA – politika, hétköznapi és magas kultúra, művészet és média a Nagy Háborúban*. Szerk. ifj. Bertényi Iván et al. Bp. 2016. 143–165.

47 *Kosztolányi Z.*: Egyesületünk élete... i. m. 235–236.

Hadsegélyezés

Miskolcon – az országban az elsők között – már július 28-án megkezdődtek a hadba vonultak családtagjainak megsegítésére szánt gyűjtések. Az első „önkéntes hadsegélyezés”⁴⁸ az Abbázia kávéházban volt, ahol 51 korona 78 fillért gyűjtöttek össze és adtak át a *Miskolczi Napló* szerkesztőségének. Ezzel egy időben – amint arról már történt említés – Nagy Ferenc polgármester kezdeményezte, hogy a háborúba vonultak családtagjait a város anyagi lehetőségeihez mérten segítse, amihez az elfogadott költségvetésen túl további erőforrásokat is igénybe vettek.

Augusztus 8-ra a városi segélyezés keretében kiosztásra került 6000 K, valamint megkezdődött a hadisegélyre szorulókat összeírása. Aznap egy újabb segélyezési forma is megjelent Miskolcon: az adomány. Ekkor még a leggyakoribb felajánlás a cigaretta volt, amit a Honvédelmi Minisztériumhoz lehetett eljuttatni, de augusztus 12-től már pénzt is lehetett küldeni a minisztériumba (például a Borsod-Miskolczi Hitelbank 500 K-t ajánlott fel).

Nagy feladatot hárított a közigazgatásra a sebesültek és hadifoglyok ételmezése és ellátása is. Az ősz folyamán meg kellett tiltani a Sajó vizének fogyasztását, helyette – ahol nem volt vízvezeték – zárt üvegekben a tapolcai vízgyűjtők vizét osztották a polgárok és a sebesültek között. A város a kenyérdrágulásnak elébe menve még szeptembertől saját kenyérgyártásba fogott, ami az országban a legolcsóbb volt. A kilós kenyeret mindössze 44 filléres áron lehetett megvásárolni.⁴⁹

Augusztus 10-től a hivatalok mellett a magánszemélyek és a helyi egyesületek is nagyszabású adakozásba kezdtek. Elsőként a Miskolczi Izraelita Nőegylet tagjai léptek akcióba, és a város több pontján ingyen ebédet osztottak a katonai szolgálatra bevonult tartalékosok családtagjai számára. Eközben a Vöröskereszt helyi szervezetei javára csaknem 1000 K adomány érkezett már a háború legelső napjaiban.

Négy nap múlva a törvényhatósági bizottság 38 kerületre osztotta a várost, s minden kerületben egy jótékonyági bizottságot állítottak fel. „Minden egyes kerületben a gyűjtést két hölgy végezte, az ezzel járó feladatokért két úr volt a felelős, illetve minden bizottság mellé hivatalból kirendeltek egy városi tisztviselőt. A befolyt összegeket a törvényhatósági bizottság osztotta el, illetve határozta meg annak felhasználását.”⁵⁰

Augusztus hónap legfontosabb hadsegélyezési céllal rendezett kezdeményezései a 15-én indult *kokárdák a 10-es honvédeknek* és három nappal utóbb a Tarnay Gyula által szervezett *Katona-nap* volt. Utóbbi keretében 4534 K gyűlt össze a sebesült honvédek részére.

48 Szoleczky E.: Háborús hátszország... i. m. 54.

49 Népszava, 1914. november 5. 7.

50 Somorjai L.: Miskolc... i. m. 184.

A magánkezdeményezésű gyűjtések összefogására augusztus 22-én Tarnay budapesti példára létrehozta a Központi Segítő Bizottságot, amely rendelkezett az addigi akciók keretében összegyűjtött 30000 K fölött is. Ez az első lépés volt az egységes, független hadsegélyezés megteremtse felé. A főispán vezette jótékonyági bizottság – a hatékonyság növelése érdekében – október közepétől összehangolta munkáját az országos bizottságokkal, október 15-én az Országos Hadsegélyező Bizottsággal is megindult az együttműködés. Ettől kezdve az év további részében minden a hadsegélyezésről szólt a városban.

A hadsegélyező szervezetek munkájának együttműködése eredményeképp az egyes adományok központilag kerültek kiosztásra, így az egész rendszer hatékonyabbá vált. Az organizáció eredménye már az október 16-tól induló elesettek árvái javára történő adományozásban megmutatkozott. A bizottság munkáját tovább segítette a hadipénztár intézményének megalapítása is. Tarnay bizottsága az elkövetkező hetek folyamán többször példát mutatott leleményességből, amit november 1-i felhívásuk is igazol. A sajtó útján a bizottság kérte, hogy amit a miskolciak a sírok díszítésére szánnak, adják jótékony célokra; az eredmény pedig több ezer korona adomány volt.⁵¹

Háborús egészségügy

Ibrányi Alice, a miskolci vöröskereszt korábbi főnöknője, aki ekkor már az országos vöröskereszt vezetője volt, augusztus második felében intézkedett az összes ápolónő behívásáról. Egy nyilatkozatából ismert,⁵² hogy a hadüzenet előtt a szervezetnek 300 ápolónője volt állandó készenlétben, és 150-en voltak tartalékban. Ezen felül mintegy 900 önkéntes ápolónő fölött diszponáltak. Erre a létszámmra egyedül Borsod vármegyében megközelítőleg 800 beteg jutott csak augusztus folyamán, ami jelzi, hogy nem voltak felkészülve az eseményekre.

Mivel már a mozgósítás pillanatában látszott, hogy a létszám jóval alul marad a szükségesnek, ezért a szervezet augusztus 2-án felhívást intézett a vármegyében élő asszonyokhoz, hogy aki csak teheti, csatlakozzon hozzájuk. A felhívás nem maradt eredménytelen, ugyanis heteken belül százak jelentkeztek, emellett pedig rengeteg adomány érkezett a szervezethez.

A Vöröskereszt a vármegyében már augusztus első felétől készült a sebesültek fogadására. Augusztus–szeptember folyamán szükségkórházakat, elfekvőket és kötözőket alakítottak ki a megye több pontján, így Diósgyőr községben (ismertlen férőhelyszám), Diósgyőr-Vasgyárban (250 férőhely és saját műtőszoba), Mezőkövesden (100 férőhely), Mezőkeresztesen (80 férőhely), Mezőcsáton (80 férőhely), Hejőcsabán (50 férőhely) Szendrőben (40 férőhely), Edelényben (30 férőhely), Ózdon (130 férőhely) és Sajószentpéteren (40 férőhely). Novemberre az említett településeken összesen már 1000 betegágy állt rendelkezésre, amiből

51 Szoleczky E.: Háborús hátország... i. m. 53.

52 Miskolczi Napló, 1914. július 29. 3.

822 volt elfoglalva. A kórházak felszereltségét egészében a vármegye adományaiból fedezték. A felsorolt települések közül először Mezőcsát gondoskodott teljesen egyedül a kórház élelmezéséről is.⁵³

Miskolcon szintén több egészségügyi intézmény került kialakításra a háború első hónapjaiban. Novemberben a legnagyobb egészségügyi intézmények a 300 beteg befogadására képes Erzsébet kórház mellett⁵⁴ a katolikus főgimnázium épületében berendezett 500 ágyas szükségkórház⁵⁵ – ami szeptember 15-ével nyitotta meg kapuit a betegek előtt – az Erzsébet-iskolai kórház, az izraelita iskolában kialakított 100 férőhelyes kórház, a Rudolflaktanya épületeiben elhelyezett katonai tartalékkórház, valamint a – folyamatosan bővülő – Sajómenti kolerabarakkok⁵⁶ voltak.⁵⁷ A fentiek mellett még több „kiskórház” is üzemelt pár tucat ágygal felszerelve, mint a Chevra Kadisa kórház, az óvodai kórház, vagy az Ipartestület székházában kialakított kórház.⁵⁸

Készülve az első sebesültszállító szerelvények fogadására a Vöröskereszt augusztus 23-tól fogatokat kért a szállításhoz. A hónap végéig 30 felajánlás érkezett, amely ideig-óráig kielégítette az igényeket. Augusztus 28-án az első sebesülttranszportot már ezekkel a fogatokkal szállították el a Gömöri pályaudvarról a kijelölt kórházakba. Az eljárás a következőképp zajlott: a Tiszai pályaudvaron előbb felmérték a sebesültek és betegek állapotát, frissítőket szolgáltak fel számukra, majd innen vitték őket tovább a Gömöri pályaudvarra, ahol állapotuk alapján elosztották őket a kórházak között. Az első hetekben a sebesültek morálja még kifejezetten jónak volt mondható. A katonák többsége víg kedélyű volt, gyakran énekeltek és történeteket meséltek a helyi hírlapok kiküldött tudósítóinak.

Szeptembertől azonban a vonatok mind súlyosabb sebesülteket szállítottak a fokozatosan kórházvárossá avanszált Miskolcra, s az éneklést fokozatosan felváltották a fájdalmas jajgatás hangjai. Szeptember 3-án a Vöröskereszt már hivatalosan kérte, hogy a vonatok rögtön a Gömörre érkezzenek, ám „a lakosság lelkesedésére való tekintettel” a kérés teljesítését a városvezetés megtagadta, ezért a Tiszain működő 12 ágyas betegnyugvó és kötöző mellé berendeztek egy „üdítő állomást” is. Az, hogy a lépés mennyire előrelátó volt, már a szeptemberi események igazolták, amikor volt olyan nap, hogy 2000 katonát kellett átkötözni

53 Miskolczi Napló, 1914. szeptember 6. 3.; uo. 1914. szeptember 10. 3.; uo. 1914. szeptember 15. 1–2.; uo. 1914. november 8. 2.

54 A kórház rövid történetét lásd *Dobrossy István: A Borsod vármegyei „Erzsébet” kórház története alapításától az első világháború végéig.* In: Miskolc története IV/2. 1848–1918-ig. Szerk. Veres László, Miskolc, 2003. 783–797.

55 A kórházban 1914 szeptembere és 1915 októbere között összesen 83 haláleset történt.

56 A kórház rövid történetét lásd *Dobrossy István: Járványkórház (Kolerakórház) a Zsolcai-kapuban (1914–1918).* In: Miskolc története IV/2. 1848–1918-ig. Szerk. Veres László, Miskolc, 2003. 799–802.

57 1915 januárjában a „barakkvárosnak” már közel 2700 lakója volt. Uo. 800

58 Miskolczi Napló, 1914. szeptember 13. 1.; uo. 1914. október 25. 1–2.; uo. 1914. november 14. 2.; Miskolczi Estilap, 1914. október 18. 2.; *Somorjai L.: Miskolc... i. m.* 183.

és/vagy frissítővel ellátni. A sebtében verbuvált és kiképzett ápolószemélyzet elhelyezésére és ellátásra a pályaudvaron külön épületet emeltek.⁵⁹ Novemberre a városban és környékén rendszerint 3–5 ezer sebesült tartózkodott.

Szeptember végén a sebesültek kolerát hurcoltak be a vármegyébe és Miskolcra, ezért a városvezetés megtette a szükséges óvintézkedéseket. Nagy Ferenc polgármester felhívást intézett az ügyben, valamint a Sajó mentén létrehozták a már említett kolerakórházat, amely a háború alatt folyamatosan bővülve, végül betegek tízezreit fogadta a „nagy idők” során;⁶⁰ novemberre aztán a kolera terjedését is sikerült megfékezni.

Nem véletlenül, októberben a legtöbb adományt már a Vöröskereszt kapta, ám a szervezet kiadásai is hatalmasra emelkedtek, hiszen két hónap alatt a városban és a vármegyében 50000 K-ra rúgtak a költségeik.⁶¹ Miskolc polgársága ezen intézmények fenntartásából ugyancsak kivette részét, így például a diósgyőri vasgyári kórház 250 férőhelyét és az orvosokat a munkások fizették bérük 5%-nak felajánlásával.

A kórházak állapotát és működését a politikai vezetők, valamint a királyi család tagjai is rendszeresen szemlézték. A háború első hónapjaiban ennek legékebb példáját Tisza István nyújtotta, aki saját egészségével mit sem törődve, október 23-án a város kolerabarakkjait és a Rudolf laktanya betegeit látogatta végig, s minden ágyat megszemlélve, órákat töltött a betegek között.⁶²

Összegzés

Milyen tanulsággal jár tehát az első háborús hetek vizsgálata Miskolc vonatkozásában? 1914-ben a város közigazgatása biztosan, fennakadás nélkül működött. Megfelelő volt az élelmezés, a település biztonságos volt, az ipari termelés nem akadozott, mi több, növekedett. A menekülteket, az átvonuló több ezer fős hadoszlopokat és persze a sebesülteket a lehetőségekhez mérten segítették-ellátták. Ez nem kis feladat volt, hiszen a város összlakosságának⁶³ legkevesebb 20%-a sebesültekből és menekültekből állt. Ilyen körülmények között – mint láttuk – a sajtó csak nagy erőfeszítések árán tudott működni, míg a kulturális élet hónapokra megbénult. Valódi háborús propagandával

59 Miskolczi Napló, 1914. október 25. 1

60 A kórház melletti temetőben mintegy 962 katona nyugszik. *Dobrossyl.: Járványkórház...* i. m. 801.

61 Az egyesület vagyona a háború kitörésétől kiadásai ellenére is növekedett. 11625 K-ról 19328 K-ra nőtt.

62 Miskolczi Napló, 1914. október 24. 2.; Miskolczi Estilap, 1914. október 24. 3.; *Tarnay Gy.: Emlékbeszéd...* i. m. 6–7.; A korabeli napilapok nem tettek róla említést (pl. *Pesti Hirlap*, 1914. október 24. 9.; *Pesti Napló*, 1914. október 24. 9.), de látogatásakor Tisza a halálos betegek fájdalmán is igyekezett egy-két biztató szóval enyhíteni.

63 A város lélekszáma 1910-ben 51459 fő volt. A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. Bp. 1912. 25.

a városban a sajtón kívül lényegében nem lehetett találkozni decemberig, ami nem csoda, hiszen a miskolci napilapok alig tudták a helyi értelmiséget megszólítani. A *Miskolczi Napló* karácsonyi számában például alig lehetett egy-egy verssel vagy tárcacikkkel találkozni. A sajtó hányattatott állapotát mi sem jelezte jobban, mint a tény, hogy Herman Ottó haláláról is csak egy rövid megemlékezés történt december 29-én. A lesújtó helyzet majd az 1914/15-ös tél folyamán változik meg érdemben, amikor a városvezetés a hadsegélyezésről és az egészségügyről fokozatosan a kultúra és a propaganda felé is oda-odakacsint.

Amint azt a tanulmány elején jeleztem, ezek lennének tehát azok a főbb irányok, amelyek mentén el kell majd indulnunk, amikor a jövőben Miskolc „Nagy Háború” alatti életét vizsgálni szándékozunk.